

medlemsblad for

Austmarka Historielag

SOMMER 1994.

En ny, og sikkert en aktiv sommer for Historielaget står foran oss.

Turen i år går til Trøndelag, med Olsokspelet som høydepunkt. Programmet for turen står på side 2. Les det, og meld dere på!

Vi har også med referat fra årsmøtet, og Nytt fra laget. Økonomien i laget må sies å være god, medlemstallet øker jevnt og sikkert, og aktiviteten er stor. På Kiær-sagtomba skjer det stadig noe. Det prosjektet står sentralt både arbeidsmessig og økonomisk, men det arbeides på mange andre områder også.

Foruten orientering om aktuelle saker, har dette bladet stoff om utvandringen til Amerika, om tiurleik i Møkkeråsen, glimt fra skoleforhold for 90 år siden, og historier fra gamle dager.

GOD SOMMER!

Nr. 61

Juni 1994

SOMMERTUREN 1994

Som tidligere nevnt går årets sommertur til Trondheim og Stiklestad.

Turprogrammet ser slik ut:

Mandag 25/7: Avreise fra Brødbøl kl. 6.45, fra Austmarka S-lag kl. 7.00 og fra Kongsvinger stasjon kl. 7.30. Vi kjører med NSB turbuss med Finn Ivar Sandhalla bak rattet. På kvelden er vi framme ved Pensjonat Jarlen i Trondheim hvor vi skal ligge 4 netter.

Tirsdag 26/7: Omvisning i domkirken og båttur ut til Munkholmen.

Onsdag 27/7: Vi besøker bl.a. Ringve museum og Tyholtårnet.

Torsdag 28/7: Busstur til Stiklestad (ca. 10 mil) med kirke- og museumsbesøk og selvsagt høydepunktet - Olsokspelet. Retur til Trondheim.

Fredag 29/7: Hjemreise.

Pris 2400-2500 kr, avhengig av deltakerantallet. Prisen inkluderer buss, overnatting, 2 måltider pr. dag og de aller fleste billetter.

Påmelding snarest til Åge Sørmoen, tlf. 62828147.

ÅRSMØTET 1994

ble holdt på skolen 17. april. 27 medlemmer var møtt fram. Det ble et "snilt" årsmøte uten de store debatter. Beretning og regnskap ble enstemmig godkjent. Budsjett og arbeidsprogram ble behandlet og godkjent.

Et tilbud fra Sune Hansson om å holde temakveld med finske stedsnavn fikk årsmøtets tilslutning.

Valgkomiteen foreslo gjenvalg på styret, og dette ble enstemmig godkjent. Styre og underutvalg for 1994-95 ser slik ut:

Leder: Oddvar Jakobsen (1 år), nestleder Arve Haugen (2 år), kasserer: Wenche Lønhøiden (1 år), sekretær: Åge Sørmoen (2 år), styremedlemmer: Ragnhild Skullerud (2 år), Syver Gylterud (1 år), Roger Linna (1 år).
Varamedlemmer (1 år): Tor Eyvind Pramm, Leif Hauger, Liv Solbergseter.
Revisorer (1 år): Bjørn Skullerud, Erik Hauger.
Valgkomite: Bergljot Sjøviken (1 år), Kjell Sørmoen (2 år), Per Skoglund (3 år).

Utvalg:

Faste minnesmerker: Syver Gylterud, Arve Haugen, Arne Lunderbye, Albin Skoglund, Trygve Nilssen.

Gjenstander, klær, innbo: Roger Linna, Andreas Aafloen, Karin Gylterud.

Intervjuer, bilder: Oddvar Jakobsen, Åge Sørmoen, Finn Åberg.

Rydding av Finnskogleden: Kjell Finbråten, Kjell Sørmoen, Ola Aabol.

Lokomobilkomite (nedsatt av styret): Bjarne Vikertorpet, Pål Bekken, Rolf Brunsell.

NYTT FRA LAGET

Prosjekt Kiærsagtomta

Vi har fått to mann engasjert gjennom arbeidskontoret. Karene har tatt fatt på Bråta-stua med gangpartier og gerikter på vinduene. Laget har hatt ryddedugnad og kjørt dit en del materialer. Det kan være aktuelt å flytte et par hus til tunet i sommer. Vi er avhengig av dugnadshjelp fra medlemmene, og ser gjerne at dere melder dere til tjeneste.

Gaver til laget

Fra Jonny Vinterstad: Vannpostpumpe.

Fra Randi og Ottar Holseter: Klesrulle og regjeringsbilde fra 1905.

Fra NSB: Solørbanen 100 år (bok)

Fra Tove Steffenstorpet: Takstein og tømmerstokker.
Fra Reidar Amundsen: Slektsbok fra Koien, Lunderseter.

Vi presiserer at smørkinna vi fikk i fjor er en gave fra Arne Masterudvangen.

Austmarkadag 2/7

Lørdag 2. juli er det igjen Austmarkadagen. Historielaget vil bidra med en utstilling på Kiær-sagtomta. Vi oppfordrer medlemmene til å stille i opptoget med utkledning.

Lokomobilen

De fleste delene er kommet til rette, og lokomobilkomiteen er så smått i gang med restaureringen. Men det er mye arbeid å få den i stand.

Finnskogleden

Vår del av leden er i år ryddet av Kjell Finbråten og Kjell Sørmoen.

Kjøp prima grillkøl!

Vi har igjen en del kølsekker som selges for kr. 9,- pr. kg ved henvendelse til Åge Sørmoen eller Oddvar Jakobsen.

200 medlemmer er passert!

Under årsmøtet kunne vi dele ut blomster til medlem nr. 200, Noomi Fjeld. I skrivende stund har laget 206 medlemmer. Trolig er vi det største historielaget i distriktet. Om vi også skal bli det mest aktive er avhengig av styret og medlemmene.

Nye medlemmer

Fra Austmarka: Terje Bekken, Noomi Fjeld, Ingebjør Skarnes, Pål Bekken, Aino Strandseter Bekken.
Fra andre steder: Per Varildbakken, Skotterud, Reidun Holmby, Kongsvinger.

Sekr.

UTVANDRERNE

Som så mange vet, så mange austmarkinger seg ingen annen utveg ut av fattigdommen enn å utvandre til Amerika. Utvandring og folkevandringer har foregått i all tid, men utvandringen til Amerika var for Austmarka en spesiell periode vil jeg tro.

På søken etter slektninger til vårt slektsstevne på min mormors side (Oline Sørлие) fant min mor to tanter til min mormor som hadde utvandret med familie til Amerika. Vi fikk etterhvert ut adresse til etterkommerne til den ene tanten, Marteas datter Sletta. Svaret vi fikk var fra Marteas svigerdatter, og hun hadde skrevet en bok etter fortellinger og opplevelser fra Marteas og Bernt Benson (Solbergseter).

Boken heter "Land of Free" (Det frie landet), men hvilken frihet var det de fikk? Jo, etter tre uker i en stappfull, sykdomsinfisert og møkkete båt kom de i land i et fremmed og likegyldig land. De fleste kom i land i St. Lawrence Gulven som var den korteste og billigste veien, men noen kom også i land på Ellis-øya hvor de etterhvert ble møtt av Frihetsstatuen og dens inskripsjon:

"Gi meg dine trette, dine fattige, dine sammenstuede masser som lengter etter en vind av frihet.
Den ulykkelige slekt av dine yrende strender.
Send disse, de hjemløse omtumlet, kastet til meg.
Jeg løfter min lampe ved den gyldne dør."

Og akkurat gyldne gater og muligheter var det nordmenn ble lokket med for å forlate sitt fødeland og dra vestover, som Gro Svendsen, "Rosen fra Hallingdal", skrev i sin dagbok 1862:

"O, nådefulle Gud, idag forsvinner Norges kyst fra mine øyne, nå skal jeg aldrig se mitt elskede fødeland igjen."

Dette tenkte vel også Marteas da hun reiste. Hun sa farvel til 6 søsken, sin far, og hennes mor var invalid og lå til sengs da hun reiste.

Marteas svigerdatter skrev i et brev til meg at hun trodde at Martea hadde sørget hele sitt liv i Amerika over å forlate sine kjære og skogkledde Austmarka, og bli plassert på den nakne prærien i Nord-Dakota. Hun var da 29 år, og visste vel at hun aldri vilde få se sitt hjem og sine kjære igjen.

Martea og Bernt kom først til Chandler i Minnesota med tre barn. De bodde der fra 1893 til 1902, og fikk fire barn til. Men etter ni år ble det fart på utdeling av jord i Flasher i Nord-Dakota, og familien pakket sammen og satte kursen dit. Familiens yngste sønn har fortalt at da familien kom til Flasher i november i 1902 med syv barn og 24 dollar (175 kr), bodde de i telt til et ettroms hus var satt opp. Det var tøffe tak, låve måtte bygges, jorda brytes opp, redskap måtte kjøpes, og ikke å forglemme de store avstandene på alle kanter. Men det var jo flere familier fra Austmarka-distriktet som var i samme området: Familien Wang, Peterson, to av Bernts søsken, Martin og Maren, med flere.

Mange fant seg nok til rette i det nye landet, men en dame som hadde flyttet fra Finland til "det forlovede land" i 1902, uttrykte nok det som mange følte:

"Det var hele tiden bare hvitt brød, og ellers mye lett og dårlig mat. Og så dårlige hus har jeg aldrig sett, og jeg ville ha reist rett hjem igjen hvis jeg hadde hatt penger nok."

Men etter hva jeg har hørt rundt omkring i Austmarkaområdet, var det også mange som kom tilbake hit. Min manns bestefar (Hans Solbergseter) dro til Amerika, men kom tilbake til hjemstedet etter noen år. Hans Amerika-koffert står på bua på Tangen. Også hos min nabo på Sandbakken står det Amerika-koffert på bua, og det skulle ikke forundre meg om mange låver og stabbur rundt på Austmarka er oppbevaringssteder for de store koffertene. Tenk om de kunne fortelle oss om hva de var med på da. (Boken jeg har referert til har laget kjøpt og kan lånes hos oss.)

Wenche Lønhøiden.

BLE SKOLAUS PÅ TIURLEIK

I Møkkeråsen var det mange gode tiurleiker før i tiden. De fastboende så helst at de fikk ha disse for seg selv, og likte ikke at andre jegere forsøkte seg.

En fra Masterudgrenda tenkte likevel å forsøke, noe han sikkert angret siden. Leiken han tenkte seg til lå langt inn i Møkkeråsen, så han tok med seg mat og noe brennevin og dro avsted om kvelden. Kommet fram der han trodde leiken var, laga han seg en god stokkvarme og en god barseng. Han kokte kaffe, spiste og tok en god svartkopp. I vårbløita var han blitt våt på beina, så han tok av skoa og satte dem ved varmen for å tørke dem. Den gode varmen gjorde mannen trøtt så han sovnet.

Men det var flere jegere på leiken. En som mente å ha førsteretten her fikk se varmen og bestemte seg for å finne ut hvem det var som var kommet inn på hans område. Han nærmet seg forsiktig, og da han så at mannen sov, tok han skoene som sto til tørking og la dem på varmen. Da mannen våknet fant han ikke skoene sine, men i glohaugen lå det to heljern.

T.N.

HEDEMARKENS AMTSTHINGS FORHANDLINGER I AARET 1904

Disse forhandlingene er samlet i ei bok på 562 sider, og boka har Arne Lunderbye forært laget.

Det er interessant lesestoff som gir et godt inntrykk av hva tingrepresentantene hadde å stri med for 90 år siden.

Bl.a. var "Sag No. 1 Amtsskolestyrets Forslag til Budget for Amtsskoleklassen." Tøl denne saka forelå også "Skoledirektørene Bemerkninger i Anledning af de fra Kommunerne innkomne Begjæringer."

Fra Vinger ble følgende begjæringer behandlet:

Paneling og Maling ved Brødbøl Skole	kr 108,53
Komfyr til Tekstebakken Skolehus samt	
Damprør ved Digerud Do	" 16,67
Maling ved Skullerud, Sæter og Rustad Skoler	" 19,93
Til yderligere Jordforbedringer ved Masterud	
Skole 1/3 af Kr 30,00 =	" 10.00
Fortsættelsesskolen Kr 375,00 samt Efter-	
bevilgning for f.A. Kr 37.50 + Kr 150,00 til	
et f.A. afholdt 2 Maaneders Kursus	
paa Østmarken	
Afsavnsgodtgjørelse	Kr 400,00
Tagrender ved Sæter	" 21,00

Vedtaket til begjæringen fra Vinger lyder som følger:

Opføres som begjæret, idet bemærkes, at der til Opdyrkning af Lærerjord bidrages med 2/3 af de medgaaende Udgifter.

I samme boka står det også en "Fortegnelse over de Lærere og Lærerinder i Hedemarkens Amt som er berettiget til at erholde Alderstillæg i 1904."

Berettigede til 4 Tillæg i Vinger:

P. Bakke, B. Iversen, N. Ødegaard, A.K. Svaasand, P.Simensen, R.J.Hansen, A.Moe, S.Sandvik, A.Fjeld.

Berettigede til 3 Tillæg:

M.Hjelmeseth, L.Dahl for 2det Halvaar under Forutsætning af at tilfredsstillende Oplysninger tilveiebringes.

Ovenstående lærere kommer under punkt A som gjelder "Folkeskolens 2den Afdeling og Fortsættelsesskolen."

Punkt B gjelder "Lærere i Folkeskolens 1ste Afdeling. Berettiget til 4 Tillæg: Maren Vikar
" " 2 " : M.Bakke

O.J.

EINAR SOLBERGSETER FORTELLER

En dag i februar 1991 var far og jeg på besøk hos Aslaug og Einar. Vi hadde ringt og avtalt på forhånd, og vi ble tatt i mot på beste måte, med mat og kaffe og hyggelig prating.

Kassettpilleren sto på hele tiden, og det ble et innholdsrikt bånd. Einar kan fortelle flytende om gamle dager, han sitter inne med en mengde historier både morsomme og triste.

Jeg har laget en utskrift av opptaket. Fra dette vil jeg nå ta med noe av det Einar fortalte. Det er stoff til flere utdrag, og det er planen å ta med mer etter hvert.

Spøkeri ved Sikåa.

Bessfar, far og Trosshølmer'n, dom skulle en tur nedi Sikåa og prøve auren. Og dom kom opp der som vegen tar inn til detta Sikåheimet.

Plutselig så går det en stor, diger kær framfør dom i vegen, like framma dom, så dom kunne sprette hatten tå'n med meitstångetoppen, sa dom. Detta tala dom om alle samma det, så detta er nukk telfelle. Og han hadde grøn vømmølsdress og hatt, denna gubben.

Og dom gikk bak og prate og prate, veit du, men han bære vagge føre og såg itte hække tell høgre hell venstre.

Da dom kom ova Fleita da, så hadde'n bessfar en spesiell fiskeplass der, ved denna Pilkanfossen, en liten foss som stuper nedi Sikåfleita. Og han bessfar gikk dit han, mens gutta skulle gå lenger opp. Jo da, om ei tid så kom'n bessfar etter dessa gutta, og så spør'n håpass det vart tå denna gubben "Det må full du veta bere enn øss, sa gutta, før han gikk da tå vegen og gikk etter dæ og sette sæ på en stein i breidda med dæ". Gubben hadde aldri sett den. Dom fekk aldri reda på hå det kunne vera før en. Dom kjente'n itte.

Og'n bessfar Bjønndal'n da, det var da en gubbe som itte akkurat var skuggeredd det heller, sa dom. Je såg aldri bessfar min, je, han dog da je var liten. Han hette Erland, far hennes mor.

Jo da, han hadde vøri en tur nedpå Sikåa til'n Petter og a Lona, og du veit en 100 meter neda Varalddammen etter vegen så er det en nukså stor stein, enda kaller dom'n før Svenskestein, før det skulle ha frøsihel en svenske der. Jo da, når gubben var på veg heim i mørket om hausten, og han kom dit tell stein, så kom'n itte lenger, det fantes itte råd, det var som å gå rett i en vegg. Men da hadde'n tala om det da'n kom heim, atte da hadde'n bedt Fadervåret, det var full kanskje eineste gangen i sitt liv han gjorde det, og så hadde'n sagt det atte "nå skar je fram om det så er jævler så tett som barnåler" - og da hadde'n fått gått. Det var Fadervåret som knekte jævla da.

Men jammen prate dom mye om alt det dom såg og som skjedde nedved Sikåa.

Han far hadde vøri ned tel kveinna der og møli noe, han bodde der i Solbergsetra. Og det var hausten og det var mørkt, så han hadde med fjøsløkt. Og da han kom litt vesti der ved Teppa - heiter det full, det som ligger inn i Possvika der - Lampa sløkk, ho vart semre og semre, da han gikk tebars igjen, da kom lågan igjen. Dette tala'n om sjøl.

Børthus'n.

Børthus'n var en spreking. Han stog nedi Pilkan, han var med i fleita i Sikåa, og det hadde vørti fest der i Pilkanfossen. Og Børthus'n hadde krongle seg ut på en stein der, og skulle haugg'åv den stokken som batt. Og der lausne jaggu heile smørjua da. Og je har vøri og sett på det sjøl. det er sekkert tre meter ifrå den stein som Børthus'r stog på, og så tell en stein på landet, og den stein på landet ligger høyere en den stein han stog på. Men det hoppet hadde'n ti'i. Det veit du er nesten verdensrekord, det. Tunge skor, veit du. Han heitte Henrik Børthus. Det var livet det gjaldt, og du kan tru han var lett, du.

Han var seig, han var verdens beste tell å haugge temmer. Den tida var det itte anne to stokker tå treet, da. Det var rotstokken og toppen, den tog dom åv på 5 tommer da. Han bessfar sa det, at første stokken kunne han gjera fortere enn Børthus'n, men når skiftet var slutt, så hadde Børthus'n så mye meir, sa'n.

Det var bære økser den tida, veit du, smaløkser dom felte med og auge, og så var det breiøks dom bærke med da. Når han haugg et haugg, så kunne'n itte få gjort noe meir - det fanst itte råd å få gjort noe meir med et haugg enn det han gjorde. Og så pent arbe som han gjorde, han fekk premie tå L.V.B fordi han gjorde så pent arbe i skogen.

Han var oppi Østerdalen så væl som så mange andre i den tida, og der tok dom inn i ei brakke da. Og dit kom det to hauggarer tell i frå et eller annet stelle, og dessa begynte å skreppe tå at dom var så stigganes fæle tell å haugge temmer. Der som dom kom ifrå, var det ingen som kunne følgje dom i temmerhaugging nei. Det var kvelden første dagen, da, så hadde dom fortalt at dom hadde hauggi i hop da, så og så mange trær om dagen. Børthus'n var itte tå dom som ville være frampå, men da hadde'n sagt det at "je har da itte anne ei mindre aleine je, da". Men da vart det langt.

Han Amund Tangen var med Børthus'n, dom skulle haugge i hop, og Børthus'n skreiv opp antallet dom hadde hauggi om dagen. Og hver eineste dag - det hjalp itte hå han Amund pæle og sleit - så så hadde Børthus'n fleire trær meir hver dag, det var rart han gikk med på det.

Men så, det var klåvablink den gangen, veit du, men i onen hass Amund da, hadde'n gjort på monn og hauggi ut de største og styggeste, så det var bære små og pene busker igjen, og da tenkte'n det, at nå skulle jammen Børthus'n få smort seg han au. Og han sette i vegen og haugg på skjære livet heile dagen, veit du, og om kvelden var'n så spent da. Og Børthus'n spør: "hå mange har du

i dag, da?", joda, han Amund tala om det. "Å, men da har du arbe jævlig i dag da," sa Børthus´n, "je har itte anne ei meir, je da", sa´n. Og han Amund visste at Børthus´n hadde mye grøvre og styggere skog, men det hjalp itte.

Ole Amundsen var sønn tell Amund. Han tok over Tangen, det er Nordgarden, det, heime hos øss.

Einar tar innimellom en vits eller to, som den om distriktslegen i Odalen, han som var blank over hele hodet. En gang han var ute og kjørte på en smal veg, møtte han en bonde som satt oppå et stort høyllass. De slapp ikke forbi hverandre, og legen gikk ut av bilen og kjeftet på bonden. Bonden satt like rolig, og da legen tidde stille, kikket han ned og sa: "Men håkken i all vide verden er det som har klipt dæ?"

Så var det en gubbe på 101 år som ble spurt om hvordan det sto til. "Je har det bra", sa gubben, "men jøssen begynner å bli så krækete". ("Jøssen" var 78 år gammel).

Finn Åberg.

Utgiver: Austmarka Historielag

Redaksjon og ekspedisjon:
Finn Åberg
Meltzersgt. 3
0257 Oslo
Tlf. 22 44 54 52

Medlemskap koster 50 kr. året.
Betales til
Austmarka Historielag
2224 Austmarka
Postgiro 0814 3552056

Trykt i 250 eksemplarer